

העורך: דוד פרישמן המוציא: אברהם יוסף שטיבל

תשרי - כסלו תר"ף

ספר חמישי

מהדורה שלישית

הוצאת א. י. שטיבל

תל-אביב תרצ"ד

וכו'. הפרק השלישי ממליץ בשפלות הקבצן הקונה ויודיע, איך זה מת במיתה משונה וכו'. על-גבי הפרק הרביעי כתוב: בכדי חנטו חנטיא וספדו ספדיא וכו'. מצאו באמתחת העני המת כתב-המלצה של מנשה חיים ושלחו אותו למקום מושבה של אשתו הראשון והתירו אותה בבית-דין. ותתנחם האשה ותשא בעל שני ותלד לו, ומבעלה הראשון לא היה לה ולד. הנה שב מנשה חיים לביתו אחרי ימים. בדרך, פוגע בו עני ודרך קשתו ומנשה חיים שב על עקב בשתו". סוף דבר, מנשה חיים טרף חייו מן העולם ולא אסרה על בעלה וכו'. עשתונותיו חתים ונכשלים ויזכור את יום המיתה; וכל מעשי תקפו וגבורתו בזה הפרק איתא".

ואני עמדתי והשתוממתי על קלות-העט או גם על הכשרון הלשוני של אותו צעיר. הוא מספר לנו בלשון חסידים ממש מאורע של אדם מישראל עם כל קשר המעשים והמסבות. ואין זה דבר התול כלל, כי אם דבר-קינה, ספור-תוגי כהלכתו. האשה היא עקרת-הבית. היא ראתה עמל הרבה כנהוג ותושע על-ידי מסבות הזמן. הבעל היה לה לספל ונעשה בינתים לעיקר. לו לא נפש גדולה. אדרבה, הוא בעל נפש רפה. הוא מגלגל בחיים ולא מגלגל כלל. הוא חוטף מה משלתן-החיים וטלית העניות על כתפו. בלכתו מעיר לעיר הוא גם רואה מעט בדרך ושומע מעט. — הלא בר-נש הוא, וכי יפצע אדם אצבעו, הלא יצאו ממנה נטפי דם... אולם בטוף, כשגעגעו מגרשים אותו ממנוחת נודדיו והוא בא אל מקום אשתו, שקדש אותה כדת, ושומע כי היא נתנה באשמתו לאחר, אז שותה הוא מקבעת היגון לפי דרכו. — ואם לא נגוד לו לפי מדתו, אך אשמת המספר היא וסגנונו, שבהר לו בזה.

מנדל סטנוב, מ. ת. לוצ'סו וכל השירה, שכתבה לנו מזמורי תהלים מחדש, משלי מחדש, זוהר מחדש ואגרות הרמב"ן מחדש, כל אלה שנתנו לנו, מסכת עניות, מסכת פורים, מסכת סוסרים ועוד, הם בקשו להראות נשגבות באומנות החקוי. המה שצברו את התכן לסגנון, ואך הסגנון היה מטרת הפצם. אבל מי שתבר דבר אותו המאורע והעלהו על הכתב, בקש

מהרבה, כי מספר המאה לא מוסיף כאן על מספר עשרה, כי אם מחריבו באיזו מדה, ועשרה ימעטו, אך ימעטו את האחד. המה מעריצים משורר בעל-שון בתור בורא לשון במין פראות שבלשון, כמוה לא שמענו עד כה. האנשים האלה אינם מדברים על ערכו של משורר, או על-אודות בת-שירתו, כי אם מעריכים את כל תא ותא של המשורר; הולכים ומונים, כמוני המצות בשעתן, את אברי המשורר ואת קריצות עינו אחת אל אחת. כל הפעלים והתארים, השמות והנטיות שבספרי הלשון משתרצים לפנינו ומכסים על כל מושג נאמן ועל כל דבור חי. אין כאן באורים, כי אם צלצולים; אין כאן הבנה והכרה ברורה, כי אם מין התחסדות ואמירה פיוטיים. אין כאן חיות שבלב, כי אם מין קשקוש ונענוע. שפה מלאכותית, שפה לא גדלה מעולם, לא בשדמות הרגש ולא בעמקי המחשבה, ממלאה את כל חלל הספר. אפשר לנו להסיע אמירות שלמות ממאמר אחד ולחתן לשני, וזה לא יחסר והשני לא ימלא. קוראים אנו את המאמרים מסופם לראשיתם, ואין כאן סדר הפוך. אין משפט מתחבר למשפט ואין קשר.

בשתיקה יצא המשורר מן הארץ, ואנו טבינים מה לנפשו ולרוחו אז...

ד

עקוב ומישור

לפני ימים רבים שלח לי איש צעיר-לימים, שישב אז בארץ הקדושה, ספור קטן, נקוב בשם, והיה העקוב למישור, ושרטט עליו: לאדוני... מנאי המחבר... ואני קראתי את השער: מעשה באדם אחד, ושמו מנשה חיים מיושבי ק"ק בוצץ יע"א, שירד מנכסיו, והעניות ר"ל העבירתו על דעת קונו וכו', והיה גזוף ודחוף ומטולטל וכו', ועליו ועל כיוצא בו הפתוב אומר וגומר. — ובקונטרס גופו הנה פרק אחרי פרק. הפרק הראשון יתאונן על סגעי הזמן, כי יפול אדם למדחנות וכו', ומספר מאיש אחד ירד מנכסיו, שהלך למרחקים לסובב על הפתחים וכתב-המלצה בידו. הפרק השני יבאר, איך טרח ויגע מנשה חיים הנ"ל ואכל לחם-חסד וכבש סגיו בקרקע ושכח בינתים את אשתו, שעזבה בעוני, ומכר כתבו לאתר

למרות רדיפות העירוניים הנוצרים תפשו להם היהודים מעמד בעיר והסביעו עליה את חותמם. בעיר זו היה „יריד“ גדול, שהביא פרנסה בשפע ליהודי-הקהלה. תור-הזהב של הקהלה היה במאה השש-עשרה ובמחצית הראשונה של המאה הי"ז. בתקופה הזו היתה קהלת לובלין מתחרה עם הקהלה הגדולה והעתיקה ממנה אשר בקראקא. בשנת 1541 קבל רבי-העיר ר' שלום-שכנא מאת המלך את המשרה של הרב הראשי במדינת פולין הקטנה; בשנת 1551 הוציא המלך סיגיומונד-אוגוסט את תקנות הקהלות החדשות, והעיר לובלין נעשתה למטרופולין של חלק המזרח בפולין הקטנה, בעיר זו היו ישיבות, ועד ארבע ארצות (בשעת היריד). גדולי הרבנים בפולין חשבו את רבנות-העיר למשרת-כבוד, ולעתים קרובות היו סכסוכים בין הרבנים בדבר המשרה הזאת. על כסא-הרבנות בלובלין ישבו אחרי ר' שלום-שכנא ראשי החכמים בהלכה של כנסת ישראל בפולין: בהרש"ל בעל „הלבושים“, מהר"ם לובלין, מהרש"א, ר' השיל הגדול. תקנות הפנימית של היהדות בפולין. (בשנת 1590, נגזר שם התרם הגדול על כל מי שיקנה אה הרבנות בכסף מאת הממשלה).

בפרקים אחדים קצרים ומקיפים מבייר לפנינו המחבר את דברי ימי יהודי לובלין בשלושת, את חכמי-התורה והרופאים היהודים הרבים שהיו בעיר, ומוזכר את עלילות-הדם הרבות שלא ירדו מעל הפרק אסילו בתקופת „ההצלתה“ היא. אחר-כך הוא עובר אל ימי הפרענות הגוראה של הקהלה בשעת מלחמות הרוסים והקוזקים, ומתאר את הטבח הגדול ושרפת שכונת היהודים בליז' בי' סבות תש"ז (אור ליום 17 באוקטובר 1655. בספר צ"י 47 נדפס בטעות 1656). אז נשרף בית-הכנסת על היהודים שבקשו בו מפלט ונהרגו קרוב לשלשת אלפים מישראל. לזכר יום-הפרענות הזה קבעו היהודים בלובלין את יום ערב סבות לתענית צבור מדי שנה בשנה (צום גדחה מפני קיפת החג וטעות נבלטה מקולמוס המחבר, כי הפרענות היתה בערב סבות — ע"י 49). המחבר משתמש בספר אחר שיצא לאור סמוך למאורע. מכאן ואילך התחילה תקופת-ירידה לקהלה החשובה, ולא שבה עוד לקדמותה. התחלשות הממשלה

להעביר לפני עינינו חזון, בקש לספר. — כי עזוב יעזוב משורר את הדרך הכבושה ויבקש לו אפן לבסו בתשירתו ולהגות לבו, עשה יעשה זה אך מכה חדש עצור בו, כח פורץ גדר; או לאידך — התוך אינו חסוב ובעליו בא למשוך אותנו בחבלי הלשון ומבריק בשמלתו החדשה. למי מאלה מחבר דגן במנה? זה ידוע נדע אז, כי עזוב יעזוב את לשון הסידים, לא ישתה מבאר לא תפר הוא בעצמו, ויחל לספר לנו מעסים כאחד האדם בלשוננו, אך בלשונה הוא. — — —

„עיר-היהודים בלובלין“

Die Judenstadt in Lublin von Mayer Balaban mit Zeichnungen von Karl Richard Henker, Berlin 1919. Jüdischer Verlag.

הכפר הזה הוא יצירת-מלחמה של המלמד המומחה בדברי ימי ישראל בפולין. בשעה שנוקק המחבר למלא את חובתו האורחית ונתגלגל לעיר לובלין בתור „אישי-מלחמה“ לא הלך בל, כראם הקדיש את שעות-הפנאי למחקר תולדות הקהלה העתיקה הזאת. אף כי הוכרה — לפי דבריו בהקדמתו — לעבוד בתנאים קשים, ולא כל הספרים הדרושים לעבודתו נמצאו תחת ידו, וזה את הקוראים במונוגרפיה נאה ומתקנה. ואין מלא: המחבר שקד בהתמדה מרבה על הארכיונים השונים בפולין ובליסא ועבר על כל הספרים והמאמרים, המפורזים בעתונים ובמאספים, בחריצות יתרה, וכבר כתב מקדם שורה שלמה של ספרים חשובים ותאמרים במקצוע זה, עד כי נקל היה לו לחבר ספר זה כלאחר-יד, וגם למרות המצוק של זמן המלחמה, השתמש במקורות רבים, כמו שבאר בסוף ספרו. איך שיהיה, ספרו החדש של צלבן הוא הנסיון הראשון לתת לנו סקירה כוללת תולדות הקהלה החשובה. והנסיון הזה הצליח. הן המונוגרפיה העברית של ניסנבוים, ולקורות היהודים בלובלין, סוף-סוף אינה בעקרה אלא קבץ גוססאות של מצבות. הקהלה בלובלין היתה מראשית המאה השש-עשרה אחת הקהלות הראשיות בפולין, ובכשה לה מקום חשוב בדברי-ימי-ישראל.